

*A buddhizmus mint államvallás története és
stratégiái Koreában:
Hoguk Pulgyo (護國佛教)*

A buddhizmust államvallásként gyakorló országok vallástörténetét fémjelezheti egy olyan szóösszetétel, melyben a többségi lakosságra utaló népvétet összekapcsolják a „buddhizmus” szóval, létrehozva olyan kifejezéseket, mint „mongol buddhizmus”, „japán buddhizmus”, stb. vagy – mint e tanulmány témája „koreai buddhizmus”.¹ A belső-ázsiai birodalmakhoz (a teljesség igénye nélkül: ujjur, tangut, kitaj, mongol, stb. birodalom) hasonlóan Koreában is a buddhizmus volt az egyik fontos tényező az államiság kialakulásához, fejlődéséhez és sikeres fennmaradásához. A legtöbb e témában készült tanulmány közismert, szinte sztereotip jellemzőkkel értekezik a koreai buddhizmusról. Ezek közé tartozik a sokat idézett jelző: „az állam által támogatott és az államot támogató vallás (és egyházi szervezet)”. Ez a szimbiózis sikeresen alapozta meg, és tartotta fenn Korea államiságát a félsziget egyesítésétől (6–9. század) egészen a mongol hódítók visszavonulásáig (14. század), hogy aztán nyolc évszázadnyi – nem kizárólagos, de vezető – ideológiai uralma után, éppen a túlszervezett, és a vallástól már meglehetősen eltávolodott egyházi rendszere okozza háttérbeszorulását a következő öt évszázadra (15–19. század). Virágzó gazdasági, politikai és kulturális hatalmát felváltja a pusztá fennmaradásért folytatott küzdelem. A 20. századi történeti események aztán újra tekintélyes tényezővé teszik a buddhizmust, s bár nem nyerte vissza azt a szerepet, melyet Korea történetének első ezer esztendejében (4–14. század) játszott, napjaink országarculatát jelentősen meghatározza.

¹ Amikor megkaptam a felkérést, hogy e rövid összefoglaló cikket megírjam, könnyű, de egyben nehéz dolgom is volt egyszerre. Könnyű, mert koreai tanulmányútjaim során foglalkoztam az ország vallástörténetével (sámánizmus és buddhizmus), majd pedig évekig tanítottam a *Koreai buddhizmus* kurzust, és nehéz, hogy melyik jelenséget válasszam ki mindössze egy fejezetnyi terjedelemben, amivel leginkább jellemezni lehet a koreai buddhizmust mint önálló diszciplínát. A több lehetséges elemzési mód közül a buddhizmussal foglalkozó kurzusaim vezérfonalát is adó történeti szempontú megközelítést választottam, kitekintéssel a koreai buddhizmus szinkretikus jellegére is. Itt szeretném megköszönni Osváth Gábornak a szöveghez fűzött hasznos megjegyzéseit.

Mielőtt a címben megjelölt témát, a *Hoguk Pulgyot*² és jellemzőit bemutatnánk, szót kell ejteni arról a tudományos vitáról, melyet Kim Jongmyung³ indított, s mellyel megpróbálja a források újraértelmezésével átírni az eddig használatos elemzési paradigmákat.⁴ Érvelési rendszerét tanulmányozva kétségtelenül igaza van abban, hogy a források (lásd alább) még kínálnak új lehetőségeket az értelmezésre, de megközelítési módja, mellyel mindenáron szembe megy az eddig elfogadott nézetekkel, ugyanolyan módszertani hiányosságot vet fel, mint amelyeket éles hangon bírál. Az alábbiakban részben elfogadva Kim fenntartásait, és megfelelő helyeken idézve is azokat, a hagyományosan használt kutatási paradigmák rendszerében, vázlatos történeti kontextusba illesztve ismertetem a koreai buddhizmus mint államvallás egyes jelenségeit.

I. A KEZDET: AZ ELIT VALLÁSA ÉS A BUDDHISTA MISSZIONÁLÁSI STRATÉGIÁK A HÁROM KIRÁLYSÁG KORA (I. E. 18–668)

A történeti Korea földrajzi helyzete lehetővé tette, hogy a szárazföld vagy a tenger felől népcsoportok áramolhassanak be a félszigetre, és ott etnikumuk, nyelvük, műveltségük elemeit egyfajta elszigeteltségben huzamosabb ideig megőrizhessék. A sajátos földrajzi fekvés (a tengerpart hossza sokszorososa a szárazföldre kapcsolódó földterület hosszának) miatt a bevándorló koreaiak napjainkig is a világ egyik etnikailag legegységesebb államát alkotják. Mivel nagyobb átvonuló népmozgások a későbbiekben nem voltak⁵ és a hódító törekvések (a mongol protektorátus időszaka a 13. században, a japán megszállás a 20. században) sem jártak tartósabb sikerrel, a népesség és a kultúra látványos átalakításával, Koreában a 20. századig fennmaradtak a buddhizmusnak az első évezred közepétől formálódó alapstruktúrái.

A első buddhista misszionáriusok megjelenését, legendákkal átszótt tevékenységét megőrizték a mintegy hét évszázaddal későbbi keletkezésű belső források, mint a *Feljegyzések a Három Királyság Történetéről* (*Samguk Sagi*, 三國史記),⁶ és elsősorban a *Kiegészítések a Három Királyság [Történetéhez]*

² A koreai nevek és szakkifejezések átírása a McCune–Reischauer rendszert követi.

³ Jelenleg a Korea Egyetem professzora, fő kutatási témája a Koryö időszak buddhista rituáléi.

⁴ Kim 2010: 45–56. A szerző kétféle írásmódban használja a nevét: Kim Jongmyung és Kim Jong-myung.

⁵ A koreai etnikum feltételezett megjelenését követően (i. e. 1000?).

⁶ A Koryö dinasztia idején (1145) összeállított történeti feljegyzések gyűjteménye, mely Sima Qien *Shiji*-jét modellezi, szerzői a konfucianus beállítottságú Kim Pusik

(*Samguk Yusa*, 三國遺事),⁷ a vallás és eszmetörténet szempontjait pedig a *Kiemelkedő Szerzetesek a Tengertől Keletre* (*Haedong Kosung-jön*, 海東高僧傳).⁸

A koreai buddhizmus kutatásában – mint azt fentebb jeleztük – az utóbbi évtizedben felvetődött, hogy sztereotípiák nehezítik az új, áttörő eredmények megjelenését. A felsorolt források használatánál fegyelemben kell venni azt, hogy a leírt eseményekhez képest sok évszázaddal később keletkeztek. Bizonyos, hogy a 12–13. században rendelkezésre álltak olyan dokumentumok, melyek alapján a gyűjtemények elkészültek, ezek azonban nem maradtak fenn, és a Koryö időszak ideológiája erősen rányomta bélyegét arra, hogy miként értelmezték a korabeli szerzők az adatokat. Tekintettel arra, hogy valamennyi a koreai buddhizmussal foglalkozó tanulmány részletesen tárgyalja az eseménytörténetet,⁹ az alábbiakban nem vázolom a kronológiát, csak azokat az adatokat emelem ki, melyek kapcsolódnak a buddhista állami ideológiához.

A koreai félsziget törzsi-nemzetségi szerveződésű területei közül három fejlődött a szervezett államiság szintjére, időrendben: Paekche (18–660), Koguryö (37–668) és Silla (57–668). A buddhizmus megjelenését a források a 4. században konkrét személyekhez, és ami témánk szempontjából még fontosabb, eseménytípushoz kötik, melyek pontosan tükrözik a misszionálási stratégiákat. A buddhizmus már korábban is ismert lehetett a népesség körében, a források által kiemelt események inkább olyan fordulópontokra utalnak, melyek megváltoztatták a buddhizmushoz való hozzáállást, vagy melyek legitimé tették jelenlétét. A misszionálási stratégiák „ügyes eszközök” tarából merítenek, és bár a háttérben jelen van az, hogy a kínai adminisztrációs mintákat követő államapparátus számára a buddhizmus is elsősorban kínai közvetítésű, az első

(1075–1151) és vezetése alatt más írástudók. Számos értelmezéssel, pontosítással ellátott orosz fordítása: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Korea/Kim_Busik/index1.phtml?id=2314 – utolsó letöltés: 2013. június 4. A szerzőről és a forrás szemléletéről: Shulz 2004: 1–13.

⁷ A Koryö dinasztia idején (1280/1285) összeállított forrás, mely a történeti események mitológiai és legenda-kontextusát tartalmazza, szerzője a buddhista szerzetes és állami tanácsadó Iryön (1206–1289). Szemben a *Samguk Sagival*, a buddhista szemlélet dominál benne. Cf. Iryön 2006, Iryön 2002.

⁸ A Koryö dinasztia idején összeállított (1215) buddhista szerzetesi életrajzok gyűjteménye, szerzője a buddhista szerzetes Kak'un; a nagyobb része elveszett. Cf. Lee 1969. Koreai fordítása: <http://db.history.go.kr/front/dirservice/HG/listMainHG.jsp> – utolsó letöltés 2013. június 4. Az előszó gazdagon annotált fordítása: Song Chunwei 2008: 1–38. Internetes elérhetősége: http://sino-platonic.org/complete/spp183_korean_buddhist_monks.pdf. – utolsó letöltés: 2013. június 4.

⁹ Grayson könyve jelenleg is fontos alapmű a koreai buddhizmus eseménytörténete szempontjából, de szemlélete – különösen a buddhizmussal kapcsolatban pontosításokat igényel; bibliográfiája jól használható referenciaként (a 20. század nyolcvanas éveig): Grayson 1989.

szerzetesek tevékenysége kötődik a prebuddhista vallási és hiedelemrendszer-ekhez, mintegy folytatva, illetve magasabb szintre emelve azokat. Minden a vallásokhoz forduló egyén a számára fontos testi egészséget, és anyagi jólétet, boldogulást keresi a transzcendens világban, cserébe az egyéni és a közösségi áldozatokért (rituálékért). Bár a buddhizmus felvétele és az egyházi szervezet kiépülésének a támogatása állami érdek, a legitimáció a forrásokban mint az egyénnek és a közösségnek a támasza, mint egy vallás jelenik meg és válik sikeressé. Nem a kronológiát, hanem a misszionálási stratégiát áttekintve, a következő motívumok rajzolódnak ki a források adatai alapján.

I. 1. Csodák, mágikus gyógyítás – szinkretizmus

Vitathatatlan, hogy a koreai buddhizmussal foglalkozó tanulmányokban a buddhizmus egyik legfontosabb jelensége szinkretikus jellege. A prebuddhista vallási és hiedelemstruktúrákhoz való kapcsolódás az egyik legfontosabb elem a korai missziós narratívákban.¹⁰ Sillában a buddhizmust képviselő szerzetes Ado (4. század vége)¹¹ gyógyító tevékenységével misszionál, az uralkodó elit, az uralkodóház egyik tagját gyógyítja meg.¹² Az esemény kapcsolatot teremt a buddhizmus és a hagyományos hiedelemrendszerben fontos helyet elfoglaló sámánygyógyítás között, de legmagasabb szintre, az uralkodó elit szintjére emeli és buddhista szövegek és tárgyi világ használatával végzi el. A szinkretizmus további példái – a teljesség igénye nélkül – a sámánizmushoz és az ősök tiszteltéhez kötődő rituálék továbbélése a buddhizmus égisze alatt, majd beolvasztása az udvari szertartásrendbe. Itt jegyeznénk meg, hogy a források elégtelensége miatt a sámánizmus kifejezés használatával óvatosabban kellene bánni a koreai prebuddhista hiedelmek és vallási nézetek kapcsán. A sámán típusú mediátor kétségtelenül létezett a Három Királyság korában, és a buddhizmus terjedésének leghosszabban ellenálló Silla Királyságban dokumentáltan megvannak a ráutaló jelek. Ugyanakkor nem kizárható, hogy nemcsak sámánok voltak a vallási specialisták.¹³ Pöphüng király (*wang* 514–540), aki államvallássá tette a

¹⁰ Kim Jongmyung fent említett cikkében megkérdőjelezi ezt az általánosan elfogadott nézetet, mely nagyon sok tanulmány alapgondolata: Kim 2010: 50, *passim*. Az általa „conventional scholarship”-nek nevezett tudományosságnak azonban a forrásokban megtalálható adatok alapján igaza van a szinkretizmus jelenlétével és meghatározó mivoltával kapcsolatban, ahogy azt jelen tanulmány alfejezetében (I. 1–3.) bemutatott elemzése is igyekszik bizonyítani. Lásd még: Grayson 1984: 185–198.

¹¹ Azonosítják a forrásokban szintén feltűnő Mukhoja (Hükhoja) szerzetessel. Ahn 1989: 1, 3; Grayson 1984: 34.

¹² A források szerint Nulchi király (417–458) lányát gyógyította meg füstölők alkalmazásával. Lásd a fenti hivatkozásokat.

¹³ Birtalan 2002: 13–20.

buddhizmust Sillában, egy olyan uralkodói sort nyitott meg, melyben a gyér forrásadatok alapján is tisztán látszik a törekvés a buddhizmus megszilárdítására. Az uralkodói nevek a buddhizmusból merítenek, a *csakravartin* („világ-uralkodó”) ideológia hatja át a félsziget egyesítésére törekvő királyok háborús terveit. De a harcos *ksatrija* réteggel¹⁴ azonosságot vállaló hódító Silla királyok elkötelezettsége mellett is előkerülnek a prebuddhista vallási struktúrák.

Az idő haladtával a buddhizmus egyre inkább teret nyer az uralkodó elit körében, de a hagyományos vallási nézeteket valló arisztokráciát és a tömegeket olyan politikai stratégiával lehetett megnyerni, melyben helye van még a sámánizmusnak. Söndök királynő (632–647) volt az, akiről a *Samguk Yusa* részletesen leírja a hadmozdulatokban is jól hasznosított jósképességét¹⁵ és részvételét az őskultusz rituáléiban. A mágikus események egyik legtöbbit idézett narratívája Ich’adon (Köch’adon, eredetileg Pak Yömch’ök) mártíromsága, mely a buddhizmus erejének és ugyanakkor a prebuddhista rendszerekhez való kapcsolódásának kitűnő példája. A közismert, és koreai buddhista szentélyek, templomok falán gyakran ábrázolt esemény Pöphüŋg király (514–540) uralkodása idején történt (527), amikor a buddhizmus iránt elkötelezett fiatal nemes, uralkodói tanácsadó feláldozta életét, hogy a buddhizmus erejét az elit és a tömeg előtt is demonstrálja. Kérésére a buddhizmust egyébként pártoló uralkodó lefejeztette, mégpedig egy megjátszott összetűzést követően, amikor Ich’adon a buddhizmust hirdette. Lefejezése előtt megjövendölte, hogy hitének köszönhetően testéből vére tejfehéren csordul, s hogy lehulló feje egy magaslatra száll fel.¹⁶ A csoda megtörtént, és Silla elfogadta a buddhizmust. A hegy mitológiai és vallási szerepe kulcsmotívum a történetben. A hegyistenek, hegyszellemek kultusza – Korea természeti viszonyait figyelembe véve – központi szerepet játszhatott a buddhizmus előtt is, ezt még források hiányában is meg lehet állapítani akár analógiásan (például Mongólia, Tibet hegykultusza), akár a későbbi, már dokumentált szerepére alapozva (lásd: a San shin *dang* „Hegyistenszentély” szerepét a buddhista kolostorokban, stb.).

¹⁴ Érdekes ötleteket felvető, bár a sámánizmus szerepét valamelyest túlértékelő tanulmányában Pankaj részletesen elemzi a buddhista szimbolikát az uralkodói rituálékban. Felhívja a figyelmet, arra is, hogy a buddhizmus történetéhez, eszmevilágához kapcsolódó uralkodói nevek milyen nagy a jelentőségük a hódítások időszakában, egy sokat idézett példa Chinp’yöng király (579–632) – Suddhódana és hitvese – Májá *puin* neve önmagáért beszél. Pankaj 2005: 131–144, 131.

¹⁵ Például Söndök jósálma (*Samguk Yusa* 1. Söndök wang chigi samsa. 58–59.); idézi Pankaj 2005: 139–140.

¹⁶ A történet ábrázolása és (egyszerűsített) narratívája: *Pyöghwa-ro ponün pulgyo iyagi* 1996: 186–188. [Falra festett buddhista narratívák].

I. 2. *Buddhista szútrák – kínai írásbeliség*

A koreai királyságok államszervezete kínai konfuciánus alapokon épült ki és az államvallás is elsősorban kínai mintákat követ. Hangsúlyozandó, hogy a leendő állami és uralkodói ideológia is erős szálakkal kapcsolódik Kínához, ahonnan buddhista *szútrák* és kegytárgyak kerülnek át mindhárom királyságba, legelőször Koguryōba. A források egy Sundo nevű szerzetest említenek legelső buddhista misszionáriusként (372),¹⁷ aki a Keleti Qin (317–420) államból érkezett, és a vallás terjesztése érdekében szent szövegeket hozott a kínai területekről. Misszionáló tevékenysége mellett szövetséget is keresett a koreai államban az északi barbárok ellen (hasonlóan Adohoz, aki később továbbment Sillába, lásd fentebb). Az első misszionáriusok megjelenését követően gyorsan megjelennek azok a koreai szerzetesek, akik Kínában tanulnak és igen magas szintű tudás birtokában kommentárokat írnak, majd saját maguk is alkotnak szent szövegeket, melyek aztán visszajutnak a kínai buddhista műveltségbe.¹⁸ Az írásbeliség – mint az államiság fontos összetevője – nagyban támaszkodik erre a tevékenységre. A buddhista iratok mellett a konfucianizmus klasszikusai is átkerülnek Koreába és szintén fontos formálói a koreai írásbeliségnek és szellemiségnek.

A buddhizmus kínai eredte legitimáló erő, de már az első időkben feltűnik az a nézet, mely a kínai hagyomány mellett hangsúlyozza az indiai kapcsolatot is, a buddhizmus nem-kínai változatának a jelenlétét. Malánandáról, a Paekche államba 384-ben¹⁹ érkező misszionáriusról a források alapján az sejthető, hogy indiai, vagy turkesztáni eredetű szerzetes volt. A kínai legitimáció mellett fontos jelenség a túlzott függéstől való elhatárolódás is.²⁰ A 6. század elején újabb lendületet adott a buddhizmusnak az, hogy az uralkodók Indiába küldték a tanulni vágyó ifjak egy részét, akik visszatérve eredeti (nem kínai fordításból származó) buddhista szövegek megszerzésével is hozzájárultak az állami ideológia egyfajta egyensúlyának kialakításához. Mind a Koguryō, mind a Paekche kiindulási pontja volt az eszmerendszer és a szöveghagyomány további, Japán irányában folytatódó terjesztésének is (a 6. század végétől).

¹⁷ Sosurim (371–384) 2. éve.

¹⁸ Lásd például Wōnhyo és szerzetes társai tevékenységét: Hamar 2010: 89–94.

¹⁹ Ch'imnyu (384–385) 1. éve.

²⁰ Hasonlóan a kínai birodalmak mellett formálódó nomád államalakulatokhoz, melyekben szintén visszanyúltak a buddhizmus bölcsőjéhez, Indiához, vagy pedig más nomád nép által alapított birodalom buddhizmusának a struktúráit vették át, szent szövegeit fordították.

I. 3. Kolostoralapítás – az egyházszervezet és az állami adminisztráció kiépítése

A misszionáriusok érkezése egyúttal a kiindulási pontja a kolostori rendszer kialakulásának is, először az idegen szerzetesek számára épültek szentélyek, melyek uralkodói fennhatóság alá tartoztak, s az állami kultuszok formálódásának is az alapegységeivé váltak.²¹

I. 4. Wõnhyo (617–686)²²

A szinkretizmus fontos szerepet játszott a tömeg megszólításában, erre jó példa Wõnhyo szerzetes élete és tevékenysége, melyben a fent tárgyalt három szempont is összekapcsolódik.²³ Az egyesített, és egyesítést közvetlenül megelőző időszakot méltán nevezik a Silla buddhizmus aranykorának: a buddhista eszmerendszer talaján virágnak indult a tudomány és a művészet.²⁴ A korszak szellemi arculatát a szerzetesek alakították ki, a sok nagyság közül is kiemelkedik: Wõnhyo és Ŭisang (625–702). Wõnhyo mester élettörténete nem mondható tipikus szerzetesi életpályának. Bár egyszerű családban született, korán a tanulásnak szentelte magát, s a kortársak véleménye szerint egyformán jártas volt a „három eszmerendszerben”: a buddhizmusban, a Tao-ban és a konfuciánus tanokban²⁵ is (életrajzai szerint mesterek nélkül sajátította el tudását). Miután szerzetessé avatták, behatóan tanulmányozta a *Tripitakát* és magas fokozatot ért el a meditációs gyakorlat terén is. Mint számos kortársa, ő is Kínába készült tanulmányútra és mestert keresni, de vándorútja során egy különös esemény hatására megvilágosult, s végül is sohasem jutott Kínába. Kortársával, Ŭisang-gal, a század másik kiemelkedő gondolkodójával együtt Kína felé menet viharba kerültek, és egy barlangban kerestek szállást (ez már a második kísérletük volt, első alkalommal ugyanis szárazföldön próbáltak meg

²¹ A kolostorokról szóló tetemes irodalom részletesen bemutatja történetüket, építészettüket, a főbb kultusztárgyakat, és az ikonográfiát. Jelen tanulmányban nincs lehetőség ezek kifejtésére. Az első kolostorok megalapításáról: Ahn 1989: 1–27; *Korean Buddhism* 1996.

²² Az alábbi összegzés alapja: Hong 1982: 15–30; Buswell 1989, továbbá Hamar 2010.

²³ Bár számos olyan Silla szerzetes és buddhista mester van, akiknek életét be lehetne mutatni egy a címben megjelölt témát bemutató cikkben, a terjedelmi korlátok miatt csak Wõnhyo életét és tevékenységét ismertetem részletesen mintegy esettanulmányként.

²⁴ Jelen tanulmánynak nem témája a Silla vagy a Koryõ kori buddhista művészet bemutatása; itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy az örökségében gandháriai és kínai, de megfogalmazásában mégis sajátosan koreai buddhista művészet napjainkig is meghatározza a koreai motívumkincset és az országarculatot.

²⁵ Kim 2004.

Kínába jutni, de a Koguryö királyság határőrei kémeknek nézték és visszatoncolták őket). Wönhyo éjszaka fölbredt és szomját csillapítandó a szilkéjét kereste a sötétben, úgy vélte, hogy rátalált és ivott belőle, mert tele volt vízzel, azután újra elaludt. Reggel mikor fölbredt látta, hogy a szilkéje helyett egy koponyából ivott (a barlang egy sírhely volt), s ez az esemény rádöbbenetett arra, minden a tudattól függ, s hogy az igazságot egyedül a tudatban kell keresni. Ezek után Wönhyo megszaktította Kína felé vezető útját és visszatért Sillába.

A 7. században több buddhista filozófiai és meditációs irányzat is ismert volt a koreai félszigeten műveiben; Wönhyo valamennyit egyesíteni kívánta.²⁶ Egy egységes eszmerendszerre törekedett, s ez megfelelt az országegyesítésre törekvő, majd azt végrehajtó Silla ideológiájának is. Műveinek, kommentárjainak a számát hetvenháromra teszik a kutatók, egyik fontos alkotása a *Vadzsraszamádhi-szútra* kommentár, amelyben a napjainkig meghatározó *Sön* (kínai *chan*, japán *zen*) irányzat alapjai már megtalálhatók.²⁷ Élete utolsó szakaszában az elmélet és a gyakorlat egymáshoz közelítését tűzte ki célul, kivonult a szerzetből és táncolva, dobolva prédikált. „Az elmélet és a gyakorlat olyan mint egy kocsi két kereke.” – mondta, „Egymást kell követniük a mozgásban.” Úgy szólt az emberekhez, hogy az mindenki számára közérthető legyen, ezért a hagyományos vallási és hiedelemrendszerek gyakorlatához fordult (erre utal talán a prédikációja során használt tánc és a dobolás). A buddhista szerzetesi regulát végül teljesen félretette, megházasodott és Muyöl király lányát, Yosök hercegnőt vette feleségül. Házasságának története is tanulságos: Wönhyo az utcákon rohangálva kiabált: „Ha valaki ad nekem egy nyeletlen fejszét, akkor kivágok egy fát, hogy az édig növesszem.” Amikor a király ezt meghallotta, úgy értelmezte Wönhyo szavait, hogy különleges képességekkel megáldott fiút fog nemzeni, aki bizonyára népének híres tanítójává válik, s hozzáadta a lányát. A frigyből született Söl Chông (660–730), aki nevezetes konfuciánus tudós lett. Fia születése után Wönhyo végleg maga mögött hagyta a szerzetesi életet, világi ruhát kezdett hordani és nevet is cserélt: Sosöng-kösa annyit tesz, mit „Jelentéktelen világi”. Tevékenysége és nem mindennapi élete meghatározó a Silla korszak eszmerendszerében. Műveiben ő dolgozta ki és „koreanizálta” kortársai és követői számára a *pöpkong* (szkr. *súnjaváda*) „üresség” és a *poböp* (szkr. *pratítjaszamutpáda*) „a jelenségek egymással való összefüggése”²⁸ tanításokat.

²⁶ Kim 2004.

²⁷ Buswell 1989.

²⁸ Vö. „függő keletkezés”.

II. A VIRÁGKOR – HOGUK PULGYO (護國佛教) AZ ÁLLAMVALLÁS A KORYŐ IDŐSZAK (918/935–1392)

Az államvallás valamennyi jellegzetessége már az egyesített Silla időszakban körvonalazódott. Az ekkor létrejött társadalmi és politikai struktúrákra alapozva épült ki a buddhista egyház, és foglalta el fokozatosan azokat a kulcspozíciókat, melyek meghatározó tényezővé tették a Koryŏ időszak során. A buddhizmus olyan „nemzeti” vallássá és ideológiává vált, amelynek mind a politikai, mind pedig a kulturális szerepe egyaránt fontos volt. A *hoguk pulgyo* eszméje már a Silla szerzetes Chajang Yulsa (590–658) életművében is részletesen megjelenik.²⁹ Kifejtette, hogy a buddhista tanok kell jelentsék az állami ideológia alapját, hogy a szerzetesek működjenek politikai tanácsadóként, hogy a buddhista szertartások feladatai közé tartozik az ország jólétének a biztosítása, s a szerzeteseknek, ha szükséges, fegyverrel is részt kell venniük az ország védelmében.

A Koryŏ időszakban a Három Királyság korához képest megváltoztak a kül- és belpolitikai viszonyok; a félsziget egyesítéséért folytatott belső harcok már az egyesített Silla idején is lecsendesedtek, s csak a korszak végén (10. század eleje) lángoltak fel újra, de ebből a belviszályból nőtt ki Koryŏ uralkodó dinasztiája. A viszonylag kiegyensúlyozott belső helyzethez azonban a külső hódítók fenyegetése társult. Koryŏnak szembe kellett néznie a szárazföld felől fenyegető kitaj (Liao dinasztia 947–1125), dzsürcsi (Jin dinasztia 1125–1234) támadásokkal, végül pedig a mongol terjeszkedéssel. A mongolok Ögödei nagykán (1229–1241) idejétől egészen a Yuan dinasztia bukásáig (1368) többször megtámadták, majd elfoglalták és protektorátussá alakították Koreát, mely státusz lehetőséget adott az uralkodóknak, hogy egy lazább függés rendszerében megóvják az állam bizonyos struktúráit.³⁰

II. 1. Pluralitás a valláspolitikában

Ahogy fentebb említettük, a korábbi időszakokban már bevált rendszerekre alapozva építette ki hatalmát a Koryŏ dinasztia alapítója, ezt vették át utódai is.³¹ T’aejo, azaz Kön király (918–943) mint tehetős családból származó kiváló képességű hadvezér emelkedett ki a belső széthúzástól meggyengült Silla időszakban.³² Hatalomra jutásával sokat átvett a megelőző korszak politikai és ha-

²⁹ Grayson 1989: 52–54, 106.

³⁰ Breuker 2012: 59–95.

³¹ A hatalom kiépítésében és megtartásában nem a közvetlen, hanem a későbbi uralkodók voltak méltó utódai pl. Hyŏngjong (1009–1031).

³² Az erről szóló összefoglalás és további szakirodalom: Csoma 2011: 37–41.

talmi struktúrájából és a buddhizmusnak is kiemelt szerepet szánt. A róla szóló és hozzá kapcsolható források közül jelentős a *Tíz intelem* (*Hunyo sipcho* 訓要. 十條),³³ melynek tömören megfogalmazott gondolatai irányadóak voltak a Koryö dinasztia uralkodói számára. Az alábbiakban három olyan intelmet idézünk, melyek jól érzékeltetik a korszak elejére jellemző vallási pluralitást.³⁴

1) Az állam jóléte, sikere nagyban függ a Buddhák hatalmától. Ezért [a király] kolostorokat építtetett mind a *Sön-jong*, mind pedig a *Kyo-jong* számára, hogy mindkét irányzat a maga rendszere szerint végezze a rituálékat és gyakorolja a Tant. [Hangsúlyozta, hogy] mindenképpen meg kell akadályozni, hogy köztük rivalizálás alakuljon ki.

2) Minden szentélyt Tosön³⁵ mester geomantikai útmutatásai alapján kell fölépíteni. De a buddhista kolostorok, pagodák sem építhetők föl, ha megzavarják a föld jó energiáit (*chidök*). Erre az uralkodó figyelmeztetette az udvar tagjait és az arisztokrácia képviselőit. Figyelmeztetett arra is, hogy a föld energiáinak megzavarása szerepet játszott Silla pusztulásában.

3) A két legfontosabb ünnep a *yöngdünghoe*³⁶ és a *p'algwanhoe*.³⁷ Az első szerint tisztelni kell a Buddhákat, a második szerint áldozni kell a Sárkány szellemnek, az Öt Szent Hegynek, az Égi szellemeknek, a hegyek, folyók szellemeinek.

Az egymás mellett létező, de szinkretizálódó vallási nézeteket – úgy tűnhet – különválasztja, külön kezeli a szöveg. A *Sön* „meditációs irányzat” és *Kyo* „doktrinális irányzat”, melyek egyesítésén több jeles koreai szerzetes is fáradozott (lásd alább), elkülönítve szerepel az intelmek között. Ugyancsak szétválasztja a buddhizmus és a hagyományos hiedelemvilág kultuszhelyeit és rituális rendszerét. E látszólagos ellentmondás feloldása talán abban rejlik, hogy az uralkodó számba vette a különböző társadalmi rétegek számára fontos vallási rendszereket, és mindegyikre támaszkodva, mindegyiket külön is kezelve építi ki hatalma ideológiai hátterét. Ezzel valóban ellenétes az a törekvés, mely a korszakra (és a megelőző Silla dinasztiára is) jellemző,³⁸ hogy a különböző vallási irányzatokat, nézeteket szintetizálni, egységesíteni kell.³⁹

³³ A szöveg a többször átszerkesztett Koryö történeti krónikában a *Koryö sa*-ban (高麗史) őrződött meg. A hagyomány, mely T'aejohoz kapcsolja a forrást meglehetősen erős, bár a szövegfilológiai vizsgálat alapján van olyan nézet, mely a 11. századra teszi a keletkezését és Hyöngjong király korszakához köti: Breuker 2010: 251.

³⁴ Jelen tanulmány csak az egyes paragrafusok főbb gondolatait összegzi. Az eredeti szövegek, angol fordításuk és értelmezésük: Breuker 2010: 351–368.

³⁵ Tosön (827–898) a koreai *feng shui* (*p'ungsu*) kiemelkedő mestere. Egyik fontos elve volt a „rossz erejű helyek megzabolázása sztúpák, Buddha szobrok elhelyezésével”.

³⁶ „Lótusz méces fesztivál”, buddhista ünnep, az első holdhó 15. napján. Pratt – Rutt (Hoare) 1999: 529.

³⁷ „A nyolc fogadalom ünnepe” a 11. holdhó 15. napján. Pratt – Rutt (Hoare) 1999: 370.

³⁸ Lásd például Wönhyo különböző irányzatokat egyesítő törekvéseit.

³⁹ Erről lásd még alább Chinul tevékenysége kapcsán.

II. 2. Az ország védelme – hoguk sasang⁴⁰

Mint azt már fentebb említettük, a Koryö időszakban az ország a gyakori külső támadások elleni védelemre rendezkedett be. A Silla korban az egyesítésének, a Koryö időszakban pedig az ország védelmének biztosította a buddhizmus az ideológiai hátterét; előzményei a Silla kori *hwarang*⁴¹ mozgalomra nyúlnak vissza. Újabb kutatások vitatják a *hwarang* kizárólagosan buddhista eszmérendszerét, és felhívják a figyelmet a konfuciánus ideológiára, mely alapvető volt az ifjak nevelésében, nézeteik kialakításában.

Az ország védelmének egy fontos alapgondolata volt az *Inwang-hoguk-panya-gyöng*, mely szerint: ha az embereket veszély fenyegeti, mint támadás, járványok, szárazság, áradás, akkor az uralkodónak egy buddhista *szútrát* kell felolvasnia, új szentélyeket kell nyitnia, hogy az emberek áldozatot mutathassanak be és imádkozhassanak.⁴² Ez biztosítja a Buddhák és a *bódhiszattvák* védelmét az ország számára. E szerint az elv szerint a buddhizmus mint egy gazdag pantheonnal rendelkező istenvilág jelenik meg, s az uralkodó a *szútrák* felolvasása révén már a transzcendens hatalmak támogatásának birtokában⁴³ fordulhat – jogosan – a társadalom valamennyi rétegéhez. Az ország védelmének buddhista ideológiája megjelenik, sőt az ország történetének emblematis eseményévé válik a buddhizmus perifériára szorulásának az időszakában is. Sösan taesa hadi tette révén (lásd alább).

II. 3. Egyházszervezet (a szangha, az állami adminisztráció és az írásbeliség)⁴⁴

Az az adminisztrációs rendszer, amely Koryöban kiépült jól ismert korábról, Koreán kívüli államalakulatok történetéből is. Az állam és az egyház hasonló viszonya számos belső- és kelet-ázsiai államban megtalálható volt (jól dokumentált például a tangut és mongol buddhizmus történetében – a teljesség igénye nélkül). A szerzetesek kulcspozíciókat foglaltak el a legfelsőbb adminisztrációban és a kolostorok fontos szerepet játszottak az államszervezet gazdasági hierarchiájában.⁴⁵ A magas rangú és sokoldalúan képzett szerzetesek

⁴⁰ Vö. Vermeesch 2008.

⁴¹ A Silla kori arisztokrácia katonai alakulatai, melyben harci kiképzést és a kor szelleméhez kapcsolódó nevelést kaptak az ifjak. Úgy értelmezték, hogy Maitréja *bódhiszattva* volt az ideáljuk, és hogy a *bódhiszattva* ábrázolás ékszereire utal maga a *hwarang* „virágos (?)” azaz „díszes (?)” elnevezés is. Vö. Vermeesch 2008: 18.

⁴² Kim 1994.

⁴³ Vermeesch 2008.

⁴⁴ Lásd: Vermeesch 2008 és a műről írt recenziót: Jorgensen 2009.

⁴⁵ Vermeesch 2008: 273–304.

udvari tanácsadókként működtek: *wangsa*, „az uralkodó tanácsadója”, *kuksa* „az ország tanácsadója”,⁴⁶ de nem alkotnak testületet. A buddhista egyház az államszervezet egyik alapstruktúrájává vált, de ugyanakkor a *szanghá*ban való rangok elérését is a konfuciánus vizsgákhoz hasonló vizsgarendszerhez kötötték. Így az állam ellenőrzést gyakorolhatott az egyházi hierarchiába bekerülők felett is. A vizsgáknak ezt a rendszerét Kwangjong király (949–975) vezette be; megtartotta *Tíz Intelem* tanácsát és még a vizsgák szintjén is külön kezelte a *Kyo* – és a *Sön* irányzatokat. Bár több volt a konfuciánus képzettségű állami tisztviselő, a legmagasabb rangokat a buddhista képzettségűek és elsősorban a szerzetesek tölthették be. A nevelés legfőbb eszköze is – az uralkodó családon belül – a buddhista szemléletű oktatás volt. A Koryö időszakban a buddhizmus valódi államvallássá (*kukkyo*) vált; a szerzetesek viselték a magas állami hivatalokat, az egyre gyarapodó kolostorok hatalmas birtokokat és anyagi javakat halmoztak fel, cserébe messzemenőig támogatták az uralkodók politikáját.

A korszak írásbeliségének⁴⁷ a legnagyobb eredménye a *Tripitaka Koreana* (P’alman Taejanggyöng 八萬大藏經⁴⁸ vagy Koryö Taejanggyöng 高麗大藏經),⁴⁹ melynek elkészítése hatalmas szervező munkát igényelt. A jól szervezett lebonyolítás és a szövegek nagy pontosságú előállítására jól tükrözi a koreai buddhista szerzetesség felkészültségét. A nyomódúcok kifaragása és a nyomtatás 1011–1087 között zajlott, de ez az első változat – máig nem tisztázott körülmények között – elpusztult az egyik mongol támadás során (1232). A második nyomat 1236–1251 között készült, ezt őrzik ma a Haeinsa⁵⁰ kolostorban; része a koreai nemzeti örökségnek és UNESCO világörökségnek is.⁵¹

II. 4. Chinul (1158–1210)⁵² Pojo kuksa⁵³

Chinul nemcsak a Koryö időszak, de a koreai buddhizmus szempontjából is meghatározó, emblemikus alak. Nagy hatással voltak rá a kínai Chan tanítások, melyek alapján fő céljának a *Sön* és a *Kyo* egyesítését tekintette. Kiválóan ismerte a *mahájána szútrákat*, de kedvelt műfaja a *hwadu* (kínai *hua-t’ou*

⁴⁶ Vermeesch 2008: 238–266.

⁴⁷ Ahn 1982: 81–95.

⁴⁸ „Nyolcvanezres Tripitaka”.

⁴⁹ http://eng.tripitaka2011.com/sub/02_01_01.jsp

⁵⁰ Korea buddhista kolostorai közül a három vezető a *Triratna* (*Sambo*) kolostorok: Buddha – Tongdosa, Dharma – Haeinsa, Szangha – Sönggwansa. Lásd még: *Korean Buddhism*.

⁵¹ <http://whc.unesco.org/en/list/737/>

⁵² Chinul tevékenységének részletes értékelése: Buswell 1991.

⁵³ „Az egyetlen fény országos mestere”.

volt.⁵⁴ Vándorszerzetesként bebarangolta a Chirisan hegységet, de a letelepülés mellett döntött és megalapította a Sönggwangsa kolostort, a koreai Három Drágakő kolostor egyikét. A 13. század elején, amikor a *szangha* szervezete válságba jutott, ennek kiküszöbölésére létrehozta a Szamáthi és Pradnyá társaságot (Jönghyesa), melynek keretében a „hirtelen” megvilágosodás, és az azt követő „fokozatos” elméművelés elveit tanította. Ezzel iránymutatója lett a későbbi korok koreai buddhistáinak, és az ő rendszeréből nőtt ki a Chogye rend, mely a 20. század elejétől, és különösen napjainkban, meghatározó jelentőségű Koreában.

III. PERIFÉRIÁN – TÚLÉLÉSI STRATÉGIÁK. YI/CHOSŰN IDŐSZAK (1392–1910) ÉS A JAPÁN HÓDÍTÁS KORA (1910–1945)

A Chosön (Yi; 1392–1910) korszakban már a dinasztia trónra kerülésével megkezdődött a buddhizmus visszaszorítása.⁵⁵ Ennek okai közt vezető szerepet játszott az, hogy a magas hivatalokat viselő szerzetesek óhatatlanul belekeveredtek az állam, vagy egyes nemesi érdekcsoportok gazdasági manipulációiba, és ezzel kompromittálták magukat.⁵⁶ Paradox módon ismét a buddhizmus volt az új uralkodó dinasztia segítségére, mégpedig azzal, hogy a buddhista javak elvétele és újraosztása fontos szerepet játszott az új hatalmi bázis kiépítésében. Az arisztokrácia tagjai között nagy számmal voltak olyanok, akiknek a buddhizmus ideológiai vezető szerepe nem adott elegendő lehetőséget, s akik konfucianus neveltetésüket kihasználva jutottak most magasabb pozícióba. Az adminisztráció szinte teljes mértékben átrendeződött. Ez a folyamat azért is mehetett végbe viszonylag zökkenőmentesen, mert az államszervezetben mindig is jelen volt a konfucianus tanításokban jártas hivatalnoki réteg. A konfucianizmus terjedését, szerepének fontosabbá válását elősegítette a korszak erőteljes Ming-orientációja is. Az új államapparátus tevékenységéhez a filozófiai alapot Chöng Tojön (?–1398) munkássága (1337–1342) szolgálta, mely a későbbi Chöson kori törvényeknek is alapja lett. A buddhizmus perifériára szorítása többféle módon történt; az államapparátus szintjén nem csak kicserélődött a hivatalnok réteg, hanem a korábbi legmagasabb pozíciókat, melyeket

⁵⁴ A *hwadu* „a szó, a beszéd hegye”. A *kongan*hoz hasonlóan meditációhoz használt Sön-szöveg. Az különbözteti meg a *kongan* (kínai *kungan*, japán *kōan*) műfajtól, hogy *hwadu* mint csattanó, része is lehet a *kongannak*. Chinulról és a *hwadu* műfajról lásd Buswell 1991.

⁵⁵ Grayson 1989: 151–155, 172–176.

⁵⁶ Vermeesch 2008: 273–304.

csak a buddhista tanokban jártasak (elsősorban pedig szerzetesek) tölthettek be, megszüntették. Ez lett a sorsa a *wangsa* és *kuksa* rendszernek is. A másik fő törekvés a buddhizmus gyakorlása helyszíneinek (kolostorok, szentélyek) drasztikus csökkentése, a fővárosból való teljes kiszorítása volt. A kolostorok, szentélyek elkobzott épületeit kézműves műhelyként, raktárként, fogadóként hasznosították. A *tochöp-che* rendszer⁵⁷ alapján számba vették, összeírták a buddhizmus anyagi javait és személyi bázisát, és ez alapján döntöttek sorsukról. Az államapparátus afelett is ellenőrzést gyakorolt, hogy hányféle buddhista irányzat, rend (*jong*) működhessen: a hatalomátvétel idején létező tizenegyféle rendet először hétre, majd kettőre (*Sŏn* és *Kyo*) csökkentették. A koreai buddhista tanítók korábbi törekvése, tehát, hogy egységesítsék, összevonják a különböző irányzatokat, paradox módon így valósult meg, külső beavatkozással, természetesen a tanítás lényegének a figyelmen kívül hagyásával, pusztán adminisztrációs eszközökkel. Azok az intézkedések, melyek megtiltották a szerzeteseknek még a fővárosba való belépést is, azt szolgálták, hogy a buddhizmus kikerüljön a közösségi élet minden formájából és a társadalom periferiájára szoruljon. 1749-ben kodifikálták is a korábbi tilalmakat, s ez azt mutatja, hogy a buddhizmus kiszorítására tett erőfeszítések nem csökkentek az évszázadok folyamán. A korszakra jellemző volt azonban néhány olyan paradoxon, mint az, hogy a konfuciánus neveltetésű uralkodók közül többen buddhistákká lettek életük végére. Klasszikus példa erre a konfuciánus uralkodók mintaképeként szolgáló Sejong király (1418–1450), aki élete alkonyán buddhista *szútrákat* kezdett írni és buddhista pagodákat építtetni.⁵⁸ Az ő idején alkották meg udvari tudósai a koreai nemzeti írást, a *han'gŭlt*⁵⁹ (1443 vége, 1444 eleje), melyen aztán egyre több buddhista művet jegyeztek le.

III. 1. Hyujŏng Sŏsan Taesa (1520–1604)⁶⁰

A buddhizmus hirtelen és meglehetősen agresszív kiszorítása a politikai, gazdasági és társadalmi élet szinte minden szférájából új stratégiát igényelt, melynek nem a hatalmi pozíciók visszaszerzése, hanem egyszerűen a túlélés volt a célja. A szerzetesek hegyi menedékbe, remetelakokba menekültek, és a korábbi nagy pompájú kolostori élet helyébe a szegénység és a vándorlás lépett. Számosan kézművességből tartották el magukat. A korszaknak viszont a buddhizmus szempontjából megvolt az az előnye, hogy a Koryŏ időszakban a politikai és

⁵⁷ Grayson 1989: 151.

⁵⁸ Grayson 1989: 152.

⁵⁹ Az írás történetéről lásd Osváth 1999: 758–765.

⁶⁰ Kim 1996: 117–125.

gazdasági ügyekkel leterhelt szerzetesség most többet foglalkozhatott a buddhista Tannal. Ebben a légkörben is tovább élt a buddhizmusban gyökeredző, az eszmerendszereket egyesítő gondolkodásmód, melynek kiemelkedő alakja Sösan Hyujöng, aki a konfucianizmusról és a taoizmusról írt tanulmányiban megpróbálta ezeknek a buddhizmussal közös pontjait megtalálni. Továbbá foglalkoztatta a Sön és a Kyo irányzat harmonizálásának a gondolatata is. Híres műve *A meditációs tan tükre* (*Sön'ga kwigam* 1564).⁶¹ Sösan mester és tanítványa Uyjöng Samyöng *taesa* (1544–1610) a megtestesítői a *hwarang* hagyományokat követő „harcos szerzetes” típusának, akik ha kellett fegyvert ragadtak annak az országnak a védelmére, mely bár őket kisémmizte, de hazájuknak vallották. A japán Tojotomi Hidejosi támadása (1592–1598) elleni ellenállás megszervezésében a szerzeteseknek fontos szerep jutott. Hyujöng mintegy ötezer szerzetest szólított fegyverbe és sikeresen szállt szembe a japán hódítókkal a szárazföldi hadműveletekben.⁶²

III. 2. Útkeresés – függetlenségi és reformmozgalmak a buddhizmus égisze alatt

A 19. és 20. század fordulójára megérett az idő a buddhizmus megújulására, megújítására. A szerzetesek új nemzedékének az egyik legfontosabb törekvése az volt, hogy a hegyekben rejtőző, a társadalomból kikerült (kitiltott) buddhizmust vissza kell hívni az emberek közé, vissza kell szerezni pozícióját a falvakban, városokban. A törekvés egyik képviselője Han Yongun (1879–1944)⁶³ volt, aki a buddhizmus visszatérését a szerzeteseknek a közösségek javára végzett szociális tevékenységével kívánta összekötni. Állást foglalt az emberek egyenlőségéért és a szabadságjogaiért is. A tárgyalt időszakban ez különösen előtérbe került, mert a buddhizmus sorsát a 20. század első felében meghatározta a japán kulturális hatás, majd pedig a japán megszállás idején az, hogy a hódítókkal való szembeszegülés eszköze lett. Ugyanakkor a buddhizmus szerepe meglehetősen ambivalens, mert egyes csoportok a túlélés stratégiáját éppen a hódítókkal szembeni lojalitásban látták. Az 1910-es japán megszállást követően Korea kulturális élete is függő helyzetbe került. A hódítók megpróbálták az addig az állami életből kiszorított buddhistákat különböző kedvezményekkel a maguk oldalára állítani. Ennek az időszaknak az eredménye például a szerzetesek cölibátusának felszámolása és a családos szerzetesek rendjének, a *T'aego* rendnek a megszervezése.⁶⁴ A japánok síkra szálltak azért, hogy a buddhisták

⁶¹ Kim 1996: 120–121; Kim 2011: 381–398.

⁶² Grayson 1989: 155.

⁶³ Kim 1996: 149–162; Yom 1982: 97–117.

⁶⁴ A *T'aego* jelenleg is fontos szerepet tölt be a koreai buddhista hitéletben, de az egy-

szabadon hirdethessék eszméiket, és hogy ne korlátozzák őket sem helyileg, sem időben a vallásgyakorlásban. Ugyanakkor nyíltan vagy burkoltan egyeztetni kívánták a japán irányzatokat, rendeket a koreaiakkal, az előbbieket vezetője alatt.⁶⁵ A 20. század elejének politikai helyzete számos, egyes buddhista csoportoktól kiinduló mozgalmat hívott életre.⁶⁶ A Buddhizmuskutató Társasága, a Wŏnjong⁶⁷ vagy az Imjejong reformmozgalom, vagy akár a Harminc hegy Szövetsége mind megmutatták, hogy a társadalmi életből való kényszerű száműzetés ideje alatt is hatalmas tudás halmozódott fel, mely amint erre lehetőség adódott, élénk tettvágygal párosulva visszavezette a koreai buddhizmust a társadalmi, sőt a függetlenségi mozgalmak szervezésével a politikai életbe is.

IV. KITEKINTÉS

A buddhizmus nagy utat tett meg Koreában 4. századi megjelenésétől napjainkig. Jelen volt az államok születésénél, háttérrel biztosított az államalakulatok megerősödéséhez. A kínai mintákat követő írásbeliség fejlődése, a művészet kimagasló alkotásokat létrehozó formálódása, a mindennapi élet számos mozzanata mind-mind sokban kötődik hozzá. Átélt a politikai és gazdasági hatalom birtoklásának szédítő magaslatát és a pusztát létért folytatott harc, valamint a megaláztatás árnyoldalát.

Napjainkban a *Chogye* rend vezetése alatt meghatározó vallási és kulturális jelenség, mely szervesen beépült Korea országarculatába, s méltón ünnepelheti több mint másfél évezredes jelenlétét a félszigeten. Annak feltárása, hogy mit jelent a mai társadalomban, milyen lehetőségei vannak az identitás, a műveltség, az oktatás, a szociális vagy éppen a politikai szférában már egy más tanulmány feladata.⁶⁸

ház tömegében és befolyásában is vezető rendje a cölibátust megtartó *Chogye* rend. Reprezentatív kiadványa például a *Korean Buddhism*.

⁶⁵ Tanulmányában Mok részletesen elemzi, hogy melyik japán buddhista rend, irányzat melyik kolostort vagy buddhista mozgalmat vette célba tevékenységével. Mok 1993: 23–49.

⁶⁶ Mok 1993: 24–26.

⁶⁷ Barret 1996.

⁶⁸ Elemzési módszerek például: Tedesco 1993: 5–10; Shim 1993: 50–55; *Religion and Society in Contemporary Korea* 1997; Barret 1996.

BIBLIOGRÁFIA

- Ahn, Kai-hyon: Publication of Buddhist Scriptures in the Koryo Period. In: *Buddhist Culture in Korea*. Si-sa-yong-o-sa Publishers Inc, Seoul 1982, pp. 81–95. (Korean Culture Series 3.)
- Ahn, Kye-hyon: A Short History of Ancient Korean Buddhism. In: *Introduction of Buddhism to Korea. New Cultural Patterns*. Asian Humanities Press, Berkeley 1989, pp. 1–27.
- Barret, K.: *Won Buddhism: A Modern Way. A Study of Soŭaesan's spiritual response to Modernisation* (PhD. Diss.) Yonsei University 1996.
- Birtalan, Á.: Some Common Phenomena in Korean and Inner Asian Ancient Religious Systems. In: Birtalan Á. (ed. by): *Aspects of Korean Civilisation*. Eötvös Loránd University, Department of Inner Asian Studies, Budapest 2002, pp. 13–20. (Korean Studies in Hungary I.)
- Breuker, R. E.: *Establishing a Pluralist Society in Medieval Korea, 918-1170. History, Ideology, and Identity in the Koryŏ Dynasty*. Brill, Leiden 2010.
- Breuker, R. E.: And Now, Your Highness, We'll Discuss the Location of Your Hidden Rebel Base: Guerrillas, Rebels and Mongols in Medieval Korea. *Journal of Asian History* 46 (2012), pp. 59–95.
- Buswell, R. E. Jr.: *The Formation of Ch'an Ideology in China and Korea. The Vajrasamādhi-Sūtra, a Buddhist Apocryphon*. University Press, Princeton 1989.
- Buswell, R. E. Jr.: *Tracing Back the Radiance. Chinul's Korean Way of Zen*. University of Hawaii Press, Honolulu 1991.
- Buswell, R. E. Jr.: *The Zen Monastic Experience. Buddhist Practice in Contemporary Korea*. University Press, Princeton 1992.
- Csoma M.: *Koreai csaták és harcosok, Az ókortól a modern időkig*. Oriental History Project, Budapest 2011.
- Faludi P.: *Korea története. I. Az ókortól 1945-ig*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest 1993.
- Grayson, J. H.: Religious Syncretism in the Shilla Period: The Relationship between Esoteric Buddhism and Korean Primeval Religion. *Asian Folklore Studies* 43 (1984), pp. 185–198.
- Grayson, J. H.: *Korea. A Religious History*. Clarendon Press, Oxford – New York 1989.
- Hamar, I.: Wonhyo's Influence on Chengguan. In: Häussler, S. – Csoma M. (ed. by): *Proceedings of the International Conference Dedicated to the Twentieth Anniversary of Diplomatic Relations between Hungary and the Republic of Korea (1989–2009)*. Eötvös University Press, Budapest 2010, pp. 89–94.

- Hong, Jung-shik: The Thought and Life of Wŏnhyo. In: *Buddhist Culture in Korea*. The Si-sa-yong-o-sa Publishers Inc, Seoul 1982, pp. 15–30. (Korean Culture Series 3.)
- Inoue, Hideo: *The Reception of Buddhism in Korea and its Impact on the Indigenous Culture*. (kézirat)
- Iryŏn: *Samguk Yusa* (삼국유사). Szerk. Kim, Won-jung. Eulyu Munhwasa, Seoul 2002.
- Iryŏn: *Samguk Yusa: Legends and History of the Three Kingdoms of Ancient Korea*. Ford. Ha, Tae-Hung – Mintz, Grafton K. Yonsei University Press, Seoul 2006.
- Kim, Jong-in: *Philosophical Contexts for Wŏnhyo's Interpretation of Buddhism*. Jimoodang International, Seoul 2004. (Korean Studies Dissertation Series 6.)
- Kim, Jongmyung: *Buddhist Rituals in Medieval Korea (918–1392): Their Ideological Background and Historical Meaning*. (PhD Diss.) University of California 1994.
- Kim, Jongmyung: *Buddhism in Korea. The Sŏn Tradition. Supplementary Readings*. Yonsei University, Seoul 1996.
- Kim, Jongmyung: Hyujŏng's Sŏn'ga kwigam and its Historical Setting and Soteriological Strategies. In: *Zen Buddhist Rhetoric in China, Korea and Japan*. Brill, Leiden 2011, pp. 381–398.
- Korean Buddhism*. Kum Sok Publishing Co. Ltd, Seoul 1996.
- Lancaster, L. R. – Yu, C. S.: *Assimilation of Buddhism in Korea. Religious Maturity and Innovation in the Silla Dynasty*. Asian Humanities Press, Berkeley, California 1991.
- Lee, P. H.: *Lives of Eminent Korean Monks: The Haedong Kosŭng Chŏn*. Harvard University Press, Cambridge (MA) 1969. Koreai fordítása: <http://db.history.go.kr/front/dirservice/HG/listMainHG.jsp>
- Mok, Jeong-bae: Buddhism in Modern Korea. *Korea Journal* 33 (Autumn 1993), 3. pp. 23–49.
- Osváth G.: Koreai nyelv. In: *A világ nyelvei*. Szerk. Fodor I. Akadémiai Kiadó, Budapest 1999, pp. 758–765.
- Pak, Chong-hong: Wŏnhyo's Philosophical Thought. In: *Assimilation of Buddhism in Korea*. Berkeley, California 1991, pp. 47–103.
- Pankaj, M.: The Uses of Buddhist and Shamanistic Symbolism in the Empowerment of Queen Sŏndök. In: *International Journal of Buddhist Thought and Culture* 5 (2005), pp. 131–144.
- Pankaj, M.: The Dialogue between Shamanism and Buddhism in Early Shilla. (mauscript).

- Pratt, K. – Rutt, R. (with additional material by Hoare, J.): *Korea. A Historical and Cultural Dictionary*. Curzon, Richmond 1999. (Durham East Asia Series)
- Pyöghwa-ro ponün pulgyo iyagi*. Seoul 1996. [Falra festett buddhista narratívák]
- Religion and Society in Contemporary Korea*. Ed. by Lancaster, L. R. – Payne, R. K. (Korea Research Monographs 24) University of California Institute of East Asian Studies, Berkley California 1997.
- Shim Jae-ryong: Buddhist Responses to Modern Transformation of Society in Korea. *Korea Journal* 33 (Autumn 1993), 3. pp. 50–55.
- Shulz, E. J.: An Introduction to the Samguk Sagi. *Korean Studies* 28 (2004), pp. 1–13.
- Song Chunwei: Heroes Brought Buddhism to the East of the Sea: A Fully Annotated Translation of The Preface of *Haedong Kosüng Chön*. *Sino-Platonic Papers* 183 (2008), pp. 1–38.
- Tedesco, F.: Sleeping Wisdom Awakens: Korean Buddhism in the 1990s. *Korea Journal* 33 (Autumn 1993), 3. pp. 5–10.
- The history and Culture of Buddhism in Korea*. Dongguk University Press, Seoul 1993.
- Vermeesch, S.: The Power of Buddhas. *The Politics of Buddhism during the Koryö Dynasty (918–1392)*. Harvard University Asia Center, Cambridge (MA) – London 2008. (Harvard East Asian Monographs 303.)
- Yom Mu-woong: The Life and Thought of Han Yong-woon. In: *Buddhist Culture in Korea*. The Si-sa-yong-o-sa Publishers Inc, Seoul 1982, pp. 97–117. (Korean Culture Series 3.)

Interneten is elérhető források és tanulmányok
(utolsó letöltésük: 2012. május 13.)

- Jorgensen, J.: Sangha-State Relations in the Koryo Dynasty. In: *H-Net Reviews in the Humanities & Social Sciences*. 2009, pp. 1–5. <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=24556>
- Kim, Jongmyung: A Search for New Approaches. To Research on Korean Buddhist History. *Korean Histories* 2 (2010), pp. 45–56. http://www.koreanhistories.org/files/Volume_2_1/KH_2_1%20Kim-%20Search%20for%20New%20Approaches.pdf
- Lives of Eminent Korean Monks: The Haedong Kosüng Chön*. Koreai fordítása: <http://db.history.go.kr/front/dirservice/HG/listMainHG.jsp>

- Pankaj, M.: The Uses of Buddhist and Shamanistic Symbolism in the Empowerment of Queen Söndök. *International Journal of Buddhist Thought and Culture* 5 (2005), pp. 131–144. http://ftp.buddhism.org/Publications/IABTC/Vol05_07_Pankaj%20Mohan.pdf
- Samguk Sagi: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Korea/Kim_Busik/index1.phtml?id=2314
- Song Chunwei: Heroes Brought Buddhism to the East of the Sea: A Fully Annotated Translation of The Preface of Haedong Kosung Chön. *Sino-Platonic Papers* 183 (2008), pp. 1–38. http://sino-platonic.org/complete/spp183_korean_buddhist_monks.pdf
- Tripitaka Koreana*. http://eng.tripitaka2011.com/skub/02_01_01.jsp; valamint <http://whc.unesco.org/en/list/737/>